

І. П. Клімаў,

дацэнт кафедры беларускай філалогіі

Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў,

кандыдат філалагічных навук,

e-mail: klimau@mail.ru

ТЭМАТЫЧНАЯ ГРУПОЎКА ЛЕКСІКІ Ў ПЕРАКЛАДЗЕ ЕВАНГЕЛЛЯ В. ЦЯПІНСКІМ

Тэматыка евангельскіх апавяданняў даволі аднастайная, аднак утрымлівае шырокі спектр лексікі: асабовай, канкрэтна-прадметнай, абстрактнай, уласнай і інш. Разам з тым у Евангеллях адны тэматычныя групы і тэрмінасістэмы шырока прадстаўлены, іншыя — сціпла, а некаторыя не ўжываюцца зусім. Пры ўсёй абмежаванасці свайго аб'ёму (у сярэднім каля 1,5 тыс. слоў і 14 тыс. слоўжыванняў [3, с. 16, 20]) евангельскія творы могуць даволі шырока рэпрэзентаваць лексічную сістэму любой мовы, на якую ажыццяўляецца іх пераклад.

Евангельскі пераклад, здзейснены беларускім прагэстантам В. Цяпінскім на пачатку 1570-х гг. [1, с. 33—34, 192—193, 324], адлюстроўвае высокі ўзровень развіцця старабеларускай мовы. Тэматычная групоўка лексікі гэтага помніка характарызуе не толькі сам пераклад, але і здольна даць уяўленне пра старабеларускую лексіку іншых перакладных твораў Св. Пісьма. У далейшай працы праведзена тэматычна-зместавая класіфікацыя амаль усёй змяняльнай лексікі перакладу. Задачай было вызначыць кола лексем, што складаюць характэрную асаблівасць пэўных прадметна-тэматычных падсістэм, і пры магчымасці выявіць структурныя агульнасці апошніх. Матэрыялам служыў тэкст евангельскага перакладу В. Цяпінскага, а таксама ўсіх маргіналіяў (заўваг выдаўца на палях кнігі), прадстаўленых у выданні (але без той лексікі, што цытуецца ў маргіналіях — такія словы ці выразы акрэслены В. Цяпінскім на палях выдання двукроп'ем. Гэтыя лексемы ўяўляюць сабой цытаты з іншых польскіх і царкоўна-славянскіх перакладаў (часам крыху змененыя), а таму іх аднясенне да старабеларускага лексікону далёка неадназначнае). Лексіка, што сустракаецца толькі ў маргіналіях, акрэслена літарай *м* у дужках: (*м*).

Пры гэтым трэба ўлічваць шэраг асаблівасцей семантызацыі лексікі, прадстаўленай у «Евангеллі» В. Цяпінскага. Некаторыя лексемы выступаюць у Евангеллях толькі ў пэўным значэнні (напрыклад, *мотыва* заўжды азначае вуснае звяртанне, але не жанр ці твор), паводле якога яны адносяцца да належнага (пад)разраду. Тыя лексемы, што прадстаўлены ў перакладзе адзінкава і толькі ў неасноўным ці нават пераносным сваім значэнні (напрыклад, *пена* — сакрэцыя чалавечых залоз), адносіліся да пэўнага (пад)разраду паводле дадзенага значэння. Лексемы, што маюць некалькі значэнняў, могуць уключацца ў некалькі разрадаў, хаця часцей за ўсё аднесены да аднаго з разрадаў. Многія канкрэтныя лексемы ў рэлігійным творы набывалі пераноснае значэнне (*кроць*, *куколь*, *небо*, *семе*, *тело* і інш.), якое пры семантызацыі звычайна не ўлічвалася. Пры патрэбе ўказвалася дэнататыўнае значэнне амонімаў і тых лексем, якія адсутнічаюць у

сучаснай мове ці маюць у ёй іншую семантыку. З прычыны адрознення культур сэнсавае нападзенне некаторых слоў (*зробь, море, пець, свирень, тисць* і інш.) магло быць розным для беларусаў XVI ст. і яўрэяў Палесціны пачатку I ст. (у асобных евангелістаў). Таму пры аднясенні падобных лексем да таго ці іншага разраду прымалася тыповае менавіта для беларускай культуры значэнне (паколькі найбольш верагодна, што яно было вядома і Цяцінскаму).

Класіфікацыя лексікі праводзілася ў асноўным паводле яе часцінамоўнай прыналежнасці, якая вызначалася згодна з сінтаксічнай функцыяй слоў, але пры гэтым уліку марфемнай структуры. Ігнараваліся службовыя словы (каля 60), лічэбнікі (каля 35) і большасць займеннікаў (каля 30), пазбаўленых прадметнага значэння, а таксама прыслоўі (120) — класіфікацыю апошніх лепш праводзіць паводле іх структурных тыпаў, што зроблена ў асобнай працы [1, с. 128—129]. Дзеяпрыслоўі адносяцца да дзеясловаў, таксама як і дзеяпрыметнікі ў прадкачальнай функцыі, але дзеяпрыметнікі ў апырбатыўнай функцыі (азначэнні) адносяцца да прыметнікаў.

У межах кожнага класа вызначаны шэраг тэматычных разрадаў, а ў межах асобных разрадаў — больш дробныя падразрады. Аднясенне лексем унутры груп да таго ці іншага разраду або падразраду (як і межы такіх аб'яднанняў) адбывалася логіка-інтуіцыйным шляхам, а таксама ў залежнасці ад колькасці адзінак. У тэхнічных мэтах малалікія разрады і падразрады лексікі далучаліся (паводле семантычнай блізкасці ці сумежнасці) да больш шматлікіх. Паддача лексікі ў межах (пад)разраду — у алфавітным парадку, за выключэннем тых груп слоў, што аб'яднаны адзіным суфіксам. Пры гэтым гіперонімы ўключаліся ў адзін разрад са сваімі гіпонімамі. Блізкасць лексем унутры групы ці падгрупы розная, хаця сустракаюцца мікрагрупы, што фактычна пераходзяць у сінанімічныя радлы.

Усяго сярод знамянальных слоў было вылучана некалькі вялікіх лексічных класаў з шэрагам разрадаў: сярод назоўнікаў — 1) лексіка са значэннем прадметнасці (16 разрадаў), 2) лексіка са значэннем абстрактнасці; сярод прыметнікаў — 3) лексіка са значэннем прыкметы ці ўласцівасці (5 разрадаў), 4) прыналежныя прыметнікі, 5) адносныя прыметнікі (5 разрадаў); сярод дзеясловаў — 6) дзеяслоўная лексіка (10 разрадаў).

1. Лексіка са значэннем прадметнасці (633) прадстаўлена назоўнікамі і субстантывамі, рэдка словазлучэннямі (бівербальнымі назвамі), што пазначаюць адзіную з'яву ці аб'ект. Найбольш адметнымі (пад)разрадамі тут з'яўляюцца назвы:

а) асоб (223):

— сакральных істот і асоб: *ангелъ, бесь, богъ, духъ (светый), дяваль, злостивый 'д'ябал', злый 'д'ябал', куситель 'д'ябал', сатана, светый (божсий), Христость;*

— агульных: *жона 'жанчына, жонка; жыхарка', мужъ 'мужчына, супруг; жыхар', чловець;*

— сукупності людей: *продіяна, люди, людь, народь, поколеньє, родина* 'сім'я, родныя', *родь* 'пакаленне', *сыны* 'падданыя, прадстаўнікі', *тужба, соды* таксама можна аднесці назвы вайсковых адзінак *войско, рота, уфь* 'легіён';

— паводле адносін роднасці: *брать, вдова, дочка, жєнськє, матка і мати, невєстка, отець, свєкрьє, сєстра, сынь, тєща, домовникь, другь* 'сябар', *зрєдокь* 'вырадак', *кровныє, родитєли* 'бацькі', *своєй, товаришьє*;

— паводле ўзросту: *дєвка, дєвица* (пра маці Хрыста), *дєтя* / *дїтя, малєдєр* 'маладзён, юнак', *стариий* 'стары' (Мц 15:2, Мк 7:3, 5);

— паводле паводзін, выканання дзеянняў ці фізічных якасцей: *апостольє* *воєсь* 'правадзьр', *ворогь, вєзєнь, дєдичь, званый і возваный, зводитєль* 'хлус', *крєститєль, лунятькє, наймить, поганинь, прїходєнь, пророкь, свєтка* 'свєдка'; з суф. *-єць*: *ловєць, мєртвєць, слєпєць, члїцєнєц* 'кастрат, еўнух'; з суф. *-ца* *вынотитца, выдєвца* 'зраднік', *зобойца, тьяниця*, з суф. *-никь-ниця* *вєтєчникь* 'распутнік', *грєшинькє, кєвалтовникь* 'гвалтаўнік', *тїцємерникь, сполєчникь* 'саўдзельнік', *спротивникь* 'праціўнік, апанент', *члїсєлєсєкєниця*, *соды* таксама можна аднесці найменні постацей: *облуда* 'прывід', *осєба*;

— паводле заняткаў, прафесіі ці пасалы: *воротный* 'парыць', *євангєлистє* (м), *жєлєнєрь, кать, лєкарь, пастырь і пастухь, пєрєкладєч* (м), *тїшик* (музыка), *рыбєловь, ратий* 'зємляроб, працаўнік', *слєдє, стравца* 'аганом, расцараджальнік', *стєрєжєкь, тать* 'злудзєй', *тєстє, учєнь, учитєль, у тым ліку з суф. -єй. злєдєй* 'злудзєй', *сєддужєй, фєрїсєй*, з суф. *-єць*: *жєнєць, кулєць, торгєвєць* з суф. *-никь*: *бєлїтїникь* 'той, хто фарбує тканіны', *мытїникь, нєстєвєникь, офєрєвєникь, роботникь, рєзбєйникь, свєщєнникь, сєтїникь* 'цєнтурьєн', *тїсєчникь, учєнєць*;

— паводле сацыяльнага становішча: *вєвєдє* 'кіраўнік', *гєспєдєр* (домовый) / *чєлєвєкє* *домовый* 'гаспадар', *кнєзь, кєрєлєвєц, кєрєль, пєнь* 'стєдєр, уладар' / *пєнь* *дємє* 'гаспадар', *стєрєстє* 'губєрнєтєр' (пра Понція Пілата), *стєрєиий* 'уладар, старэйшына', *стєрєиий* *дємє* 'гаспадар', *цєсєрь, чєлєднїкь* 'нявольнік, раб' і *чєлєднїцє*;

— паводле геаграфічнага месца жыхарства ці прыналежнасці: *грєць* (м) і *грєчкє* 'грачанка', *кєнєнїтєць*, *члїсєлєсєкєнїтєць*, *кєрєнєнїтєць, нєзєрєнїтєць*;

— субстантываваныя (дзє)прыметнікі: а) фізічныя рысы чалавєка: *бєшєннєй* і *бєшєннєй*, *слєпєц*, *жєлєвєй*, *здєровєй*, *нємєцнєй* 'хворы', *нємєй*, *мєлєнєкєй* 'нємєцлє', *мєртвєй*, *рєслєблєннєй* 'паралїзаваны', *слєпєц*, *стєшєкєчєй*, *сєсєрєй* 'смакунож, нємєцлє', *стєрєжєкєннєй* 'стємлєнє', *тєрєдєвєтєй* 'хворы на лєпру', *уломнєй* 'калєкє', *фєрєй* / *хорєй*, *хрємєй* і да т. п.; б) інтэлектуальныя, паводзінныя, маральныя ці сацыяльныя якасці і стан асєбы: *блїжєннєй* 'блїзкі', *бєгєтєй*, *бєлєзєй* 'шчєслївы', *бєлєзєй* 'галєўны', *вєлєкєй* 'уплывєвы', (нє)вєрнєй, *вєбрєннєй* 'абрєннєй', *слєпєц*, *дурнєй*, *званєй* і *возванєй*, *зєдєлєвєй*, *зєблєнєй*, *злєй*, *мєлєвєрнєй*, *мєлєй* 'мєлєзнєчнєй', *мєнєшєй*, *мудрєй*, *отпєчєнєц* 'рєзвєдєнєц', *оцєнєнєй*, *пєрвєй*, *пєрєднєйшєй* 'пєршы, галєўны', *пєрєсє-*

жылі 'вандроўнік', *псгибиши, последний, посторонний, преследованный, простой, разумный, (не)справедливый, стужонный 'стомлены', тихий, убогий 'жабрак', учоный і г. л.*; в) выканаўшы дзеянняў: *будуючы, веруючы, відзеючы, выходзячы, делаючы, жывучы, идучы, ішучы, кленучы, крычачы, куцуючы, любячы, мовечы, ненавідзячы, пасучы, паславішы, плачучы(се), празлучы, праследуючы, прыносячы, продаючы, просячы, сьпшаючы, сеючы, сядзячы, сподэваючыся, стережучы, стаячы, талкучы 'які стукае ў што-небудзь', уніжаючыся, хочачы, тучы, чынячы покусы (Мц 5:44), чынячы покой (Мц 8:9), чынячы беззаконя (Мц 13:41) і інш.;*

б) частак або кампанентаў цела ці яго самога (35): *бедро 'сцягно', валось, голова, губа, душа, жила, зубь, колена, кость, кровь 'кроў', лезица, лицо, нога, око, палець, пена (чалавечая сакрэцыя), перси 'грудзі', плечо, правіца, разы 'рана', рука, слеза, сер(д)це, тело, трут, уста, ухо, чэрво, члонокь 'орган чалавека', языкь; сюды таксама адносяцца найменні знешняга аблічча чалавека (віденьне 'аблічча', *взрость 'рост', обличье*) і спалучэнні кіпталу звязка языка (Мк 7:35), *мужской стань (м);**

в) жывёл і іх гуртаванняў (30): *акрида (від насякомых), быкь, верблюдь, волкь, голубь, жеребь, зверь, змей, козель, комарь, курла і курь, лисица, овца, орель, ослица, песь, петухь, пискля 'курая' (< писклет), птаха, саранча, свинья, стадо, уоць, укормленное (падрывтаваная да забойства свойская жывёла), червякь; таксама *гнездо, крило, шерсть;**

г) раслін і іх форм, частак або пладоў (35): *березно, ветье 'галлэ', винница 'вінаграднік', голье 'гиллэ', гольць 'галіна', гроно, дерево, дерево виноное, зерно, колось і колосье, корень і коренье, краска 'кветка', кроть, куколь 'пустазелле', кусть, лень, листье, мята, овоць 'плод', пшевица, ретье, роза 'галіна', садь, сено 'трава', семя 'насенне', сучокь, тернье, тлинь, трава 'злак, расліна', тростье 'трысьнэг', фига (дрэва і плод); таксама *сноть;**

д) адрэзкаў ці адзінак вымярэння (26):

— часу: *векь 'эпоха', вечерь, година, день, лето 'год; лета', ночь, полночь, ранье 'раніца', сторэжа (адрэзак ночы), чась; сюды таксама можна аднесці выразы кіпталу *новь месеца (Мц 17:15), о куряхь 'у час спявання пеўняў' (Мк 13:35);**

— прасторы: *верхь, внутреннее 'унутранае', даль, зверховное 'вонкавае', край 'бок, канец', конець, локоть, мля 'мля', низь, пать 'палова', початокь, часть 'частка', четвертина і інш., выразы кіпталу *головы углу (Мц 21:42, Мк 12:10), небо и земля 'свет', оть чотырехь ветровь (Мц 24:31) і назвы бакоў свету: *всходь, заходь;***

е) з'яў прыроды (38):

— касмічных аб'ектаў: *звезда, месець, светь, сонце;*

— кліматычных з'яў, стыхій і станаў прыроды: *буря, ветрь, волна, дождь, маланья, огонь, оболакь, пекло, (не)погода, пототь, светло, снегь, скварь 'сгёка', тресенье 'землятрус' і *взурушение, темность 'цёмра' і інш.;**

— аб'ектаў і дэталю ландшафту: *берегъ, вода, гора, эсерело* 'крыніца', *земля, камень і каменье, море, небо і небеса, песокъ, печора, попель, пустыня, река, суша, яма* і інш.;

ё) населеных пунктаў, географічных артэфактаў і тэрытарыяльных аб'ектаў і адзінак (48): *весь* 'вёска', *вииница* 'вінаграднік (як дзелянка)', *городъ* і *место* 'горад', *граница, дворъ, дорога, збежшце (дорогъ)*, *збожсье* 'засеянае поле', *земля* 'краіна', *королевство* і *полкоролевства*, *краина* 'край', *месю* 'мясіца', *могила, отчизна, ролья* 'раўня, вёска', *ростань* 'скрэк'шаванне; пляшча', *село, сеянье* 'засеянае поле', *стежка, сторона* 'краіна', *торгъ* 'пляшча, пляц', *улица* і інш.; гэты разрад можа быць дапоўнены за кошт шматлікіх тапонімаў і харонімаў: *Акедама, Аримафеи, Вифания, Вифсаида, Ви(ф)сфазия, Галилея, Гэфсимани, Голгофа, Египтъ, Ерихонъ, Ерусалим(а), Ерданъ, Идумея, Израиль, Иудея, Капернаумъ, Назаретъ, Сидонъ, Сирифипкея, Сирия, Содомъ, Тиръ, Хоразинъ, Цесарей* і інш.;

ж) пабудову і памяшканняў, іх частак (28): *будованье, вороты, гумно, двери, домъ, захришна* (частка Іерусалімскага Храма), *клетъ* 'пакой', *ковчегъ* (карабель Ноя), *корма, кровля* 'дах', *олтарь, плоть, свирень, столецъ* 'амбон, кафедра', *столица* 'столец, сталіца', *токъ, уваль, хоромъ* і *хоромина, церковь* і г. д.; сюды таксама можна аднесці некаторыя назвы ўстаноў, суадноснага з назвамі памяшканняў ці пабудову: *везенье* 'турма', *зромаженье* 'збор, сінагога', *мыто* 'мытня', *рада, сторожа* 'варта', *судъ, темница, хованье* 'сховішча';

з) прадметаў быту, гаспадарчых прылад і інструментаў (41): *зробръ* 'труна', *зуба* 'тубка', *жорны, завеса, збанъ, ермо, каганецъ, кий* 'кол, палка', *ключъ, короватъ* 'ложак', *котель, кошница, кошь, ланцугъ, листаръ* 'падсвечнік', *лодья* 'людка', *лопата, миса, неводъ, печь, подножкожъ, посохъ, пута, свеча, секара, сертъ, сеть, скленца* 'шклянка, кубак', *соленица* (від посуду), *столецъ* 'сядзенне, пасад', *сталь, судно і судье* 'пасудзіна, начынне', *сума* 'торба', *тайстра, тискъ* 'давільня', *тростъ, уда* 'вуд', *чаица*, сюды можна аднесці назвы зброі: *брони* 'зброя', *мечъ*;

і) рэлігійных і культурных аб'ектаў і артэфактаў (22): *брама* (рытуальная абліямоўка, надзявана іудзеямі ў час малітвы), *жеребье, заслона* і *накрытье* (назвы рытуальнага будана ва іудаізме), *книга, креска* 'рыса', *крестъ, листъ* (дакумент), *литерка, окрешенье* 'пзнака' (м), у тым ліку сакральных тэкстаў і звязаных з імі рэлігійных вучэнняў ды фармулёвак *евангелие* / *евангелия, заветъ, объяв(л)ен(ь)е* 'Апакаліпсіс' (м), *писмо* (пророцкое), *тастаментъ* (м), а таксама кампанентаў і відаў тэксту: *апракасъ* (м), *глава* 'раздзел Евангелія' (м), *зачало* 'тэрыкота' (м), *стихъ* 'евангельскі верш' (м), *роздѣтъ* (м), *строка* 'радок' (м), *тетръ* (м);

к) ежы, страў, харчавання (17): *вино, живность* 'ежа' (24:45), *жолць* (від гаркаты), *квасъ* 'закваска', *кормъ* 'харчаванне', *краха, медъ, одробина* 'кавалак' (пра ежу), *олива* 'алей', *оцотъ, рыба* і *рыбка, соль, хлебъ*; сюды можна аднесці і назвы парфумы: *кадило* 'ладан', *масть* 'алей для націрання', *мира* 'міра';

л) вопраткі, абутку, матэрыялу, аксэсуараў (15): *боть, венець, дыра, мехь* 'лакі, лахманы', *одежа і оденье, плаць, полотно, поясь, ремень* 'раменьчык' (на абутку), *сорочка, уставка* 'латка', *черевиси, чересло* (кашэль у выглядзе паса), *шматъ* 'кавалак, ануча, латка';

м) грошай і відаў падаткаў ці пляцяжоў (24): *галерь, грошь, гроши, дань, долгъ, заплаата, монета, пенязь, дробный пенязь, податокъ, серебряникъ, стапирь, талантъ, цена, цынигъ*; сюды таксама можна аднесці назвы металаў і іх спалучэнняў: *золото, (и)ржа, серебро* ці назвы каштоўнасцей: *перло* і іх суккупнасцей: *кладъ, скарбъ*; назвы маёмасці: *достоинство, маетность, имене, собрание* 'багацце, скарб';

н) хвароб і фізічнага нездароўя (8): *болестъ* 'хвароба, цяжкасць', *голодь, морь, немощь, огневая* 'гарачка', *пльненье крови* (Мк. 4:25), *трудъ* 'лепра', *фороба* / *хороба*,

о) чалавечых эмоцый ці ментальных працэсаў або станаў (24): *вера, воля* 'жаданне', *зневъ, животъ* 'жыццё', *зависть, злекнение* 'спалох, жак', *зруменье* (м), *милость, мысль, мука* 'пакута', *нарекание* 'моцны пляч', *обида, память* 'згадка', *плачь, помышление* 'думка', *радость, rozsудокъ* (м), *розумъ, сонь, смерть, смысл, страх, утрапение* 'гора, туга', *фрасунокъ* 'смутак, цяжкасць'; таксама выразы кіпталу *око злое* (Мк. 7:22);

п) чалавечых дзеянняў, учынкаў, працы ці заняткаў, рытуалаў і абрадаў (34): *веткидень* (м), *вечера* 'вячэра', *война, дело, жниво, замешанье* 'бунт, паўстанне', *именины, крещение, обедъ, отторъ* 'супраціў' (м), *пасха* (свята і святочная вячэра), *плаванье, погребение і погребанье, покой* 'спакой, мір', *постъ, празникъ, пресножи* (свята), *приготованье* (яўрэйская пятніца), *робота, розрухъ* 'гвалт, бунт', *свадьба, субота, сущреча*, сюды таксама можна аднесці дыскурсіўныя акты: *голосъ, голкъ, квалтъ, крикъ, клятва, мова* 'прамова, маўленне', *молтва, пздоровлянье* 'прывітанне', *присега, розмова*,

р) камунікатыўных ці грамадскіх устаноў або з'яў (20): *веданость* 'звестка', *вестъ* 'вестка', *выкладъ* 'глумачэнне' (м), *даръ* 'дарунак, ахвяра', *имя, законъ, звычай і обычай, знаме* 'знак, сігнал', *зрада* 'збрда, падман', *корвань* (від ахвяры і/ці зароку), *офера, перекладъ* (м), *поданье* 'паданне, легенды', *приказанье* 'запавет' і *роказанье* 'запавет', *слава, слово, слухъ, фала / хвала* і інш.

2. Лексіка са значэннем абстрактнасці (127) аб'ядноўваецца як паводле семантыкі, так і паводле суфіксаў ці фіналяў. Невялікая яе частка мае неспецыфічныя фіналі: канч. -я: *квалтъ* 'прымус, сіла', *моць, новъ* 'новае', *поль* 'палова', *речь* 'прадмет, сэнс', *станъ, талантъ* (м), *честь* 'пашана, гонар' і інш.; суф. -ок: *збытокъ* 'рэшпа', *останокъ* 'рэшпа', *остатокъ*; канч. -а/-я(е): *беда, береме* 'вага, ноша', *зеуба* 'выдатак', *лихва* 'лішак, празмернасць', *мера, наука, отмена* 'замена', *польга* 'карысць, выгада', *потреба, правда, причина* (м), *розница* (м), *тегия* 'цяжар', *тишина*, канч. -о: *лихо, добро* і інш.; сюды можна аднесці асобныя субстантывы: *бывшое*. Большая частка непрадметнай лексікі мае тыповыя абстрактныя суфіксы:

суф. *-ость*: *владность, глубокость, гордость, достоинство, злость* 'злымыснасьць', *мерзкость, молодость, мудрость, офитость* 'збытак, празмернасць', *прикрость, скритость, (не)справедливость, таемность* 'тайна, таямніца', *твердость, темность* 'цёмра', *хтливость* 'прагнасьць, жарсьць', *явность* 'яўнае';

суф. *-ство/-цтво*: *безумство, близнерство, богатство, виеточенство* 'распушта', *дедицтво* 'спадчына', *детинство, драпежство, забойство, звитожество* 'перамога', *зводительство* 'спакуса, падман', *злодейство, купецтво, лакомство* 'прагнасьць, хцівасць', *лицемерство, мнозство, недоверство, подобенство* 'прыпавесць', *пророцтво, сведоцтво і сведецтво, чужоложство*, а таксама вельмі пашыраныя ў ролі абстрактных аддзеяслоўныя суфіксы:

суф. *-ье*: *битье, амытье* (аддзеяслоўны назоўнік), *отыйтье* 'адыход', *милосердые, пришествье* 'прыход', *ростятье* (аддзеяслоўны назоўнік);

суф. *-ние/-нье*: *безаконие і безаконье, виденье* 'убачанае', *восренье* 'позірк', *восресенье, выгнание, выживание* 'пражытак' (Мк. 12:44), *выречение* 'вымаўленне', *делание* (аддзеяслоўны назоўнік), *домнивание, заложение* 'закладзіны, пачаткі', *заповождение* 'перасяленне', *заседание, зведение, згоршение* 'спакуса', *зрешение, зрожение* 'вараджонне', *зрозумение* (м), *мешканье* 'жытлю', *милосердые, многомоление, нарощение, омывание, осужение, отпущение, очищение, печалование, писание* (аддзеяслоўны назоўнік), *плавание, посядан(ь)е, показание* (аддзеяслоўны назоўнік), *покаяние, помножение* (м), *преследование, приказание* 'загавет', *проповедание, прошение, размножение, разрушение, рассказание* 'загад, загавет', *седение, скваление, скончение, скригитание* (зубам(і)), *стование, стотканье, пустошение, створение, тресение, удобование* 'прыкільнасць', *успокоение* 'спакой', *уруание, утеканье, учение, чинение* (аддзеяслоўны назоўнік).

Галоўныя асаблівасці гэтай лексічнай групы — адсутнасць бівербальных назваў і панаванне слоў з фіналію *-ье*. Апошняя рыса ўласціва таксама польскамоўным рэлігійным тэкстам (пераважна пратэстанцкім) XVI ст. і старабеларускай мове Нясвіцкага катэхзіса.

3. Лексіка са значэннем прыкметы ці ўласцівасці прадстаўлена прыметнікамі (129), што выражаюць:

а) фізічныя якасці чалавека (27): *бешаный, бешоный, глухой, гуевый, жаркай* 'палкі, страсны', *живый, голодный, здоровый, кровопитливый, мертвый, маложаивый* 'малады', *(не)мощный, немый, ослабленный* 'паралізаваны', *смысленный, слепый, старший* 'старэйшы', *стружонный* 'стомлены', *сухой* 'хворы, высыхлы' (пра руку), *трудоваый* 'хворы на лепру', *уломный* 'скалечаны', *форый / хорый, хромый, шаленый* і да т. п., ніжменныя фізічныя станы: *женский, мужской*,

б) становучыя або адмоўныя рысы характару ці паводзін чалавека або жывёлы (34): *бесчест(т)ный, блогой* 'шчаслівы', *(не)верный, глухой, зрешный, добрый, doskonaлый, драпежный, дурный, зодливый, злостивый, злый, лениый,*

люксивый, лисий, милостывый, мудрый, незносный, непожиточный 'няварты', округный 'жорстка, люты', простый, разумный, смутный 'засмучоны', сраведливый, сродий, страшливый 'пужлівы', стыдливый, тихий 'лагодны, пакорлівы', умілованы, (не)чистый, чужоложскый, цирый і інш;

в) сацыяльныя і рэлігійныя якасці ці станы (19): *бедный, бесклопотный, ближний 'блізкі', благословенный, богатый, большой 'галюуны', великий 'упшывовы', выбранный 'абраны', годный, дорогой 'каштоуны', збавенный, значный 'асаблівы, вядомы', малый 'малазначны', менший, нагий, невинный, ровный, свободный, святой і г. д.;*

г) якасці і ўласцівасці прадметаў ці з'яў, адносіны паміж аб'ектамі — гэўны парадак, паслядоўнасць (43): *ветхий, ветхий, внутренний, вышний, готовый, долгий, другой, иный, иный, каждый, ладный, легкий, ладный, малый, многой, мяккий, нижний, новый, окольный 'вакольны', оный, останочный 'аюшні', первый, передний 'пярэдні, першы', полный, порожный 'пусты', последний, просторный, противный, пустой, розличный, свой, скрытый, соленный, старый (м), студеный 'халодны', тайный, таковой, тесный, тяжкий, узкий, чужий, широкый, явный і інш.;*

д) колеры (6): *белый, зеленый, светлый, темный, черный, черлenny 'чырвоны, алы'.*

4. Прыналежныя прыметнікі (53) пазначаюць прыналежнасць гэўнай асобе ці супольнасці асоб. Такія прыметнікі ў мове перакладу Цяпінскага ўтвараюцца ад асабовых назоўнікаў (імянаў уласных) з дапамогай пэрагу суфіксаў: а) суф. *-ов/-ев-* ад асноў на зычны (-ы-ь, -й): *авраамовъ, аьфеовъ, андреевъ, варахшиновъ, давидовъ / давыдовъ, завулоновъ, зеведеовъ, израилевъ, иоановъ, иосиевъ, иродовъ, исакковъ, исусовъ, моисеевъ, неффалимовъ, ноевъ, петровъ, саломоновъ, симоновъ, тимеевъ, филиповъ, христовъ, юдовъ, якововъ* (сюды таксама паводле сваёй структуры можа быць аднесена слова *королевая*, што функцыянуе ў перакладзе як субстантыў), у тым ліку нават ад імянаў агульных (зміевъ, китовъ) і неадпашаўлёных назоўнікаў: *громовъ, овоцовъ*; б) суф. *-ин-* ад асноў на галосны (-а-я): *девчинъ, маршинъ, иродьядинъ*, у тым ліку і ад назоўнікаў муж. р.: *ионинъ, старостинъ, теслинъ*, в) суф. *-ий-*: *божский, верблюжский, вдовий, княжский, овчий, пророчий, разбойничий, човочий*. Прыналежнасць асобе ці супольнасці асоб, названай агульным назоўнікам (часта — паводле адасны ці занятку), выражаецца звычайна з дапамогай суф. *-ск/-чск-*, фарманта адасных прыметнікаў: *бесовский, израильский, людский, отцовский, поганский, панский, пророчский, саддукейский, фарисейский, царский, юдский*. Як можна бачыць, гэта прыводзіць да ўтварэння паралельных з адноснымі прыметнікамі структур: *израилевъ — израильский, пророчий — пророчский, юдовъ — юдский* і інш.

5. Адносныя прыметнікі (99), што выражаюць якасць ці прыкмету праз адносіны да:

а) матэрыялу, рэчыва, з якога зроблены прадмет ці праз прыналежнасць да іншых (гаспадарчых) прадметаў (18): *винный, гарничарский, горничный, зробо-*

выі, дзівіі 'дзікі, лясны', *домовыі, духоўныі, жалезныі, жорноўныі, евангельскыі* (м), *еремныі, мучныі 'мучны', олівныі* (у складзе тапанімічнай назвы: *гора Олівная*), *огненыі, трубяныі, стіканардоўныі 'нардавы'* (нард — від расліны і парфумы, што вырабляецца з яе), *тэлесныі, царкоўныі* і інш.;

б) сацыяльных ці ментальных з'яў ці інстыгутаў (5): *свадебныі, скарбныі, суботныі, судныі, цынішчыныі* і інш.;

в) прызначэння ці сутнасці прадмета (26): *безводныі, збавеныі, любязныі 'распутныі', оценыі, подобныі 'падыходны, зручны' і 'такі самы, падобны', постаронныі*, сюды можна аднесці і вялікі шэраг аддзяслёўных і складаных прыметнікаў: *взгорожоныі 'пакрыўджаны', досветчыныі, друкаваныі* (м), *засмучоныі, назначоныі* (м), *незносныі, неможныі 'немагчымы', оболочоныі 'апануты', афашоныі 'упрыгожаны', отпятыі 'адрэзаны', первородныі, пераворотныі 'распутны', потрібныі 'патрэбны, дарэчны', проклятыі, разводныі, скурушоныі 'зламаны', стрывоженыі, струхлелыі, умалованыі, чужолюжныі* і інш.;

г) месцазнаходжання (40): *земныі* (тое, што мае дачыненне да грунту) і *земскыі 'зямны', морскыі, небесныі і небескыі, пекельныі, польныі 'палявы', ролейныі 'палявы'* (Мц 13:36), *улічныі*, сюды можна аднесці і вялікі шэраг прыметнікаў, што пазначаюць знаходжанне прадмета на гэўнай тэрыторыі (г. зн. утвораных ад назвы-тапоніма або хароніма): *арымафейскыі, вавілонскыі, гадарынкыі, гапільскыі, генисаретскыі, гергесінскыі, гоморскыі, дамануфанскыі, декапольскыі, ерданскыі, израелскыі, іскаріотскыі, назарейскыі, мадданскыі, понтейскыі, самарытанскыі, сидонскыі, сионскыі, содомскыі, турскыі, хананейскыі, юдейскыі* і г. д.; іншыя ці больш сучасныя прыметнікі гэтага падразраду выступаюць у маргіналіях: *греческыі* (м), *еврейскыі* (м), *латынскыі* (м), *московскыі* (м), *польскыі* (м), *рускыі* (м), *словенскыі* 'царкоўнаславянскі' (м), *сырыйскыі* (м), *халдейскыі* (м);

д) часавых паняццяў (10): *будучыі, вечныі, дчасныі 'часовыі', завтреішныі, ночныі, повседенныі, псвныі, палуденныі, сегоднеш(н)ныі, суботныі*.

6. Дзеяслоўная лексіка (819) вельмі спецыфічная і ўмоўна можа быць падзелена на тры падкласы: 1) дзеянні чалавека (уласцівыя толькі чалавеку), 2) неперсанальныя дзеянні і станы (дзеянні, агульныя для чалавека і прыроды), 3) працэсы ў прыродзе. Адзак з прычыны спецыфікі евангельскага твора ў ім дамінуе лексіка першага падкласа, а лексіка двух другіх падкласаў прадстаўлена мінімальна. Таму яна вылучана толькі ў асобныя разрады (гэта два апошнія), тады як асноўная колькасць разрадаў адлюстроўвае дзеянні чалавека. У тэхнічных мэтах пры дзеясловах падаюцца таксама іх прэфіксныя і постфіксальныя (зваротныя) варыянты, калі іх семантыка абумоўлена толькі прэфіксам ці зваротным постфіксам. Трывальныя пары, як правіла, прыводзяцца разам.

Дзеяслоўную лексіку складаюць:

а) перыптыўныя дзеясловы, што характарызуюць здольнасць чалавека ўспрымаць навакольны свет органамі пачуццяў (24):

— зроку: (у)видети, (во-, по-, у)зрети, гледети / (на)гледати, обачити (м), огледити / огледати(се), (по)смотреть; сюды таксама можна аднесці бачити 'сачыць, пільнаваць', доведчыти 'убачыць, стаць сведкам';

— слыху: (вы)слухати / (вы)слушати, слухивати, (у)слышати;

б) дзеясловы, што характарызуюць фізіялагічны стан чалавека (58):

— патрэбу арганізма ў ежы і пітве ды задавальненне такой патрэбы: (вы-, на)поити, ести / з'едати і ядати (м), згодувати, насытитисе, (на)кормити, кормити (персями), (вы)пити, пожирати, прагнути 'асмагнуць';

— задавальненне патрэбы арганізма ў сне: вздрематисе, заснути, опочивати, спати;

— хваробу і вылячванне: беситисе, (о-, у)здоровети (самоу), (у-, о)здоровити / (у-, о)здоровяти (іншага), мети сухую руку (Мц 12:10, Мк 3:1, 3), мучитисе, направитисе (Мк 8:25), отворитисе (вачам, вухам), очищати(се), прогледати 'станавіцца відущчым', прозрети, нены точити, розвивати 'сапрасаць хваробай', схнути 'нямець';

— фізічнае існаванне: жыти, (з)мешкати, яго пачатак (по)родити, (на)родитисе, (с)плодити / сплоскати 'даць, даваць патамнасць' і заканчэнне: вкисити смерти, (з)гнути, погребти, померти, удавитисе, умерети, утоноути;

в) дзеясловы, што характарызуюць псіхалагічны стан чалавека (83):

— эмацыянальны: (уз)боятисе, (роз)гневатисе, (за)дивятисе / эдивятисе, згорышитисе / згорышатисе 'спакусіцца, падмануцца', зжасатисе, змиловатисе, (по-, ро-)каятисе, лекатисе / злектисе '(с)пужацца', надаятисе, нарекати 'моцна плакаць', (вз)ненавидети, озыбнути 'ахаладаць' (пра пачуцці), печаловатисе 'турбавацца', (вс)плакати(се), постыдйтисе, прагнути 'хапець', (у)радоватисе, розмиловатисе 'паллобіць', смутитисе 'смуткаваць', сподеватисе, стрывожитисе, (вы-, у)терпети, тривати, тужити 'смуткаваць', усоромитисе, уфати 'спадзявацца', (вс-, ус)хотети, умиловати, умилосердитисе, угодобати 'паллобіць', утешиатисе, чути 'адчуваць'; сюды таксама адносіцца кампазіт не за добро мети 'абурацца, злавацца';

— ментальны ці інтэлектуальны: ведати, (у)верити, вызнати / вызнавати, (з)бутити (за сумнявацца), дбати 'думаць, клапаціцца', домнамити, забыти, зжажатисе (м), здатисе / здаватисе, (по)знати, значити (м), мети веру, мнямити 'думаць, меркаваць', мыслити, познати 'апазнаць', помнити, (вс)поменути 'гадаць', помышляти (да себе, вь сердцах і да т. п.) 'думаць, меркаваць', потерпети 'пачакаць', розмыслити, розсужати 'разгадваць, адрозніваць', (з)розумети, розуметисе 'значыць' (м), смыслити, уведати 'пазнаць', уведати 'здагадавацца, меркаваць', чути 'пільнаваць';

г) дзеясловы, што пазначаюць дыскурсіўную актыўнасць чалавека (105):

— маўленне: блузнити, (за)верещати 'моцна крычаць', авестити / везещати 'паведаміць, паведамляць', взмовити 'прамовіць', възолосити 'прамовіць', возвати 'паклікаць', вызвати 'выклікаць', выкладати 'сказаць, выкладці', вымовляти 'дакараць', выпытати(се), голчити 'гаманіць, шумець', доводити

'абгрунтоўваць' (м), засораміти, (пры)звати, зпословіти, (за)крячати, змоэітисе 'дамовіцца', (вс-, пры)клякати, адпаведіти / опаведати 'адказаць, адказаваць', отмовітисе 'адмовіцца', (про)мовіти, мовляти, мовіти на него 'сва-рыцца, абвінавачваць', аблічыти, подусчыти 'намовіць', пасведчыти лжыве, прызвати, пріфекты 'паблядаць, узяць абавязак', прысегати(се), проклянати(се) 'клясціся', пропаведати(се), прокляти, пророковати, (с)тытати, ректы і ректы вь себе, размовляти, размавлятисе 'спрачацца, дыскутаваць', (на)ругатисе, сведчыти, сказати, (роз)славіти, соромотіти, спаведати 'паведаміць', роз-несцісе / розношати слово, розславітисе 'быць пахваленым', урадіти 'выра-пшыць, дамовіцца', уругати, шамрати 'абурацца'; сюды таксама могуць быць аднесены такія спецыфічныя дзеясловы, як вьложіти 'перакладці' (м) / (вы-, пере)кладати 'перакладаць, тлумачыць' (м); спецыфічны від маўлення пазначае такія дзеяслоў, як запети (пра птушку і пра чалавека), адсутнасць маўлення выражаюць дзеясловы (за)молчати, умолкнути, сітуацыю наймення, атрыман-ня ці абвяшчэння свайго імя характарызуюць дзеясловы звати 'назваць' (м) / зывати (м), зватисе, назвати(се) / называти(се), наректи 'даць імя', мовіти 'назваць';

— вольвыўленне: благословіти, (за)бороніти / забароняти 'забара-няць', велети, допустіти / допуцати 'дазволіць, дазваляць', закзазати / заказы-вати 'забараніць, забараняць', заприсегати 'заклінаць, загадваць', затееіти 'даручыць', (по)моліти(се), поручіти 'даверыць', потребовати, преложіти 'праганавваць', приказати 'загадаць, запавесці', (по-, у)просіти, указати 'зага-даць', расказати 'загадаць' і інш.;

д) дзеясловы, што пазначаюць рух чалавека (162):

— рух чалавека ў цэлым — у Евангеллях часцей за ўсё гэтае значэнне перадаецца двума дзеясловамі: іти / шол- / шод-, ходіти, якімі пры дапамозе прэфіксацыі і часам прыслюўяў пазначаецца таксама кірунак руху ці яго фазы: ввойіти / увойіти, взыти, выйіти, зайіти, зойіти / сойіти і зойітисе 'сысціся, узяць заручыны', отыти, перейіти, пойіти, прійіти, входіти, вьходіти, обходіти, отходіти, пріходіти, проходіти, сходіти 'спускацца'; разытисе (< разы-дутьсе Мц. 26:31) і да т. п.; сюды таксама трэба аднесці кампазіты з прыслюўямі ці прыназоўнікамі кіталгу (впередь, вследь, мимо, назадь, за нымь) іти / ході-ці, розныя значэнні перамяшчэння ў прасторы часта выражаюцца з дапамогай і іншых дзеясловаў: беіти, (пры-, о-, у)бежати / бегати, вернутисе / ворочати-се, збежати, кинутисе, минути, переступати, прыбліжытисе, (в-, вь-, пры-)ступіти, собрати(се) / збірати(се), упередіти / уперэжати, усунутисе 'накі-равацца', утекати і інш.;

— рух у пэўным кірунку (у тым ліку аддаленне, набліжэнне, перамяшчэн-не, спыненне і да т. п.): (пры)вести / (пры)водіти, вьвести 'падняць; суправа-дзіць', влезіти, встати, вьвести, (вы)гнати / (вы)ганяти, напасті, наверхнуті-се, обернутисе, отослаті, (в-, с-, у)пасти / падаіти (вь яму і да т. п.), послати / посылати, прістати 'спыніцца', (вы-, от)пустаіти / отпуцати, пуштаіти

ўздзяенне на чалавека: *гамовати* ‘перашкаджашь’, *принутити* ‘прымусіць’, *стиснутити*, *угнетати* ‘сціскаць’ і інш.;

е) дзеясловы, якія характарызуюць паводзіны чалавека (65): *взгоржати* ‘прыніжаць, крыўдзіць’, *выдати(се)* ‘выдаць, здрадзіць, быць выдаленым’, *знати / ганяти*, *(з-, по)горшати* ‘спакушаць, падманваць, гсаваць’, *згоршатице / згоршатице* ‘адрачыся, адмовіцца’, *(з)грешити*, *давати* ‘уціскаць, мучыць’, *держати (подань)* ‘прыгрымліваць’, *запритице* ‘адмовіцца’ (таксама і *себе*), *заховати* ‘выратаваць’, *збавити(се)* ‘выратаваць, выратавацца’ (ад бяды, грахоў і да т. п.), *звести / зводити* ‘уводзіць у грэх ці зман’, *зводитице* ‘памыляцца, грашыць’, *(у)красити*, *наведити* ‘наведаць’, *напасти* ‘абрынуцца’, *обидети / обижати*, *обольстити* *въ слове* ‘спаймаць на словы’, *окротити* ‘змірыць’, *ослухатице* ‘не паслухацца, прагнараваць’, *отметывати* ‘адхіляць’, *перестрашити* ‘спужаць’, *повстати* ‘узбунтаваць’, *(с)поганити*, *покодати* ‘пачакаць’, *(у)покоити*, *покушати* ‘уводзіць у грэх ці зман’, *порожневати* ‘нічога не рабіць, не быць занятым працай’, *поститице*, *преследовати*, *роздражити* ‘разраваць’, *рушати* ‘турбаваць’, *(у)слухати / слухвати* ‘паводзіць у адпаведнасці з дырэктывамі’, *спротивлятице*, *стережи* ‘вартаваць, пільнаваць, трымацца’, *стережитице* ‘захоўваць сябе, берагчыся’, *толкатице каменемь*, *трудити* ‘турбаваць’, *угодити*, *улагодити*, *унижитице* / *унижатице*, *услухатице*, *уталити*, *утвердити* ‘ахоўваць, пільнаваць’, *ухватывати* ‘рававаць’, *учинити / уделати* *чужолюжства*, *чужолюжити*, *чути* ‘пільнаваць’ і інш.;

ж) сацыяльна-бытавыя дзеянні (73), якія адлюстроўваюць:

— сямейныя і палавыя адносіны: *(о)женитице*, *мети (за жону)* ‘знаходзіцца ў шлюбе’ (Мц. 22:28, Мк. 12:23), *(о)тпустити / отпущати* ‘даць развод жонцы’, *пойти за (кого)*, *познати* ‘ўступіць у палавыя адносіны’, *поняти / поймати* ‘авалюдаць (жанчынай)’, *приняти (въ череве)* ‘зацэжарыць’, *разводитице* і інш.;

— сацыяльныя адносіны, акты, заняткі: *владети / владати*, *жэбровати* ‘жабраваць’, *загадывати* ‘к’раваць’, *куповати*, *наняти (работниковъ)*, *одедичити* ‘прыняць у спадчыну’, *обожаловати* ‘абвінаваціць’, *(о)судити(се) / осуждати*, *осудитице* ‘быць асуджаным’, *отдесетиннывати*, *отменяти пенези (м)*, *оценити*, *пановати*, *поздоровляти* ‘вітаць’, *позычити*, *помиритице*, *продати / продавати*, *(в-, по)садити (въ темниар)*, *святитице* ‘праслаўляцца’, *скарбти* ‘збраць скарбы’, *(по)служити / послуговати*, *устраедливитице* ‘апраўдацца’, *учити(се) / научити(се)*, *ценятитице*, *читити / читати* ‘чытаць’, *ч(с)тити* ‘шанаваць’ і інш.;

— працоўныя, фізічныя дзеянні: *(з)будовати*, *всезити*, *(в-, вы)копати* і *подкопати / подкопывати*, *жати*, *направити / направляти* ‘ладзіць, рамантаваць’, *насадити* (напрыклад, *садъ*), *обирати* (плады), *огородити*, *отвалити (камень)*, *очищати* ‘чысціць’, *розсыпати* ‘засяваць, раскідваць’, *сезити*, *стережи*, *робити*, *упасти* ‘пасвіць’ і інш.;

з) дзеясловы стану, яго змены і «негатыўнага дзеяння» (97):

— існавання і быцця, здзяйснення, ажыццяўлення: *быти / бывати, вэбуди-ти* 'стварыць', *вскрэснути, (по)встати* 'з'явіцца', *делати, дзейтисе, настати, остати* 'застацца', *перебыти* 'заставацца', *пригодитисе* 'здарыцца, надысці', *приложитисе* 'ажыццявіцца, здзейсніцца', (*вы-, с*) *уполнитисе* 'ажыццявіцца, здзейсніцца', *статисе* 'зрабіцца', *уделати* 'здзейсніць, ажыццявіць', *ховати* 'трымаць, паслядоўнічаць', (*у*) *чинити, явити(се) / явятисе* і інш.; сюды таксама можна аднесці дзеяслоў валодання (*и*) *мети* і фазавыя дзеясловы: (*до-, с*) *кончыти, перестати, почати / починати*, стадыяльныя дзеясловы: *занехати* 'такінуць', *настати* 'надысці, з'явіцца', *одволокати* 'марудзіць, спазняцца', *отстати, повстати* 'ўзнікнуць, з'явіцца', а таксама мадальныя дзеясловы: *годитисе, (вз)могти, потребовати* 'мець патрэбу', (*у*) *слушати* 'патрэбна, належыць, мусіць', *смети*;

— знаходжання на месцы ці ў нерухомасці: *висети* 'знаходзіцца' (Мц 22:40), *змецатисе, лежати, перебыти* 'знаходзіцца', *свесити, седети, стати / стаяти, тривати* 'знаходзіцца' і інш.;

— змены стану, пераход у іншую фазу, хістанне ці ваганне: *валятисе, дрыжати, занехати* 'такінуць', *збыти* 'набыць перавагу' (Мц 13:12), *моцоватисе* 'ахапіць', *обложити, обтяжати* (< *обтяжоны*), *объявитисе* 'паказацца', *отолстети* 'патаўсцель, пакрыцца тлушчам', *переменитисе, приподобатисе / приподобыватисе* 'прыпадабняцца', *приподобити(се), прогукнути(се)* 'праваць, правацца', *спустети* 'апусцель, прыйсці ў заняпад', *станути* 'пацвердзіцца', (*за*) *трестисе, усахнуть і усхнути, утвердити(се)* і інш.;

— дзеясловы «негатыўнага дзеяння» (разбурэнне, падзел, скарачэнне, недахоп): *зрушатисе* 'разбівацца, рвацца', (*по*) *ламати, отмыивати* 'адхіляць, адмаўляць', *отнятисе, пооброждати, порушатисе* 'разбурывацца', *потеряти, разделить(се), розодратисе, (роз)рушити(се)* 'рушыць, рушыцца', *розотнуги* 'разрэзаць', *розпадатисе, розрушити(се), розрыватисе, росторгати* 'разарваць', *сқишити* 'разбіць', *стерти* 'знішчыць, зламаць' (< *сотреть*), *травити* 'псаваць, знішчаць' (напрыклад, ежу), *укоротити(се)* 'зменшыць, зменшыцца' і інш.;

і) дзеянні, уласцівыя стыхіям, аб'ектам прыроды, жывёлам (30): *взеети* (пра вецер), *вскиснути* (пра цеста), *выкоренитисе, выникнути / выникати* 'вырасці, даць парасткі', *незедитисе* (пра ттась), *дожчыти, заветитисе* (як сонце), *загорети* 'звянуць пад сонцам', *затмитисе* (пра сонца), *заходити* (пра сонца), *зветрети* 'страціць свой смак' (пра соль), *кольхати* (ветромь, пра тры-снёг), *окрываатисе і покрыватисе* (волнами), *ослянути* 'перастаць пячы', *погужатисе, подавити / подавляти* 'заглушыць, заглушаць' (пра пустазелле), *позобати* 'падлюбаць, пасці' (пра ттась), *пролитисе, созрети, приплодити / приплокати* (пра расліны), *розветитисе* (пра твар), *розсвечати* (светло), (*вз*) *росити, угасати* (пра агонь), *улегтисе* (пра вецер) і інш.

Як бачна, прадстаўленая ў Цялінскага евангельская лексіка даволі разнастайная паводле сваёй тэматыкі. Аднак ёй уласціва і тэўная скіраванасць, тэў-

ная тэндэнцыя: ва ўсіх лексічных класах (асабліва ў дзеясловах) дамінуе лексіка, што характарызуе чалавека ў розных аспектах. Гэта звязана са зместам Евангелляў — твораў, звернутых да людзей і прысвечаных апісанню пэўнага фрагмента чалавечага свету. Найбольш разнастайнымі па колькасці вылучаных падразрадаў з'яўляюцца асабовыя назвы. Можна таксама адзначыць і пашыранае выкарыстанне абстрактнай лексікі (у тым ліку з аддзеяслоўным суф. *-нѣ*).

Разам з тым трэба адзначыць і пэўную ўмоўнасць прапанаванага размеркавання лексікі перакладу па тых ці іншых (пад)раздзелах. Нямала слоў, асабліва структурна простых (і, як правіла, праславянскіх паводле свайго паходжання), мае ў Цяпінскага некалькі значэнняў (як і ў грэчаскім тэкście Евангелля, гл.: [3, s. 169—181]). Прыкладам такіх шматзначных слоў могуць служыць многія лексемы: *година, жєна, край, мужь, пань, прагнути, сынъ, часть* і інш. Часам значэнні ў іх даволі далёкія, таму падобныя лексемы могуць быць аднесены да некалькіх разрадаў. Так, слова *семе* мае ў Цяпінскага наступныя, даволі адрозныя значэнні: 1) 'насенне', 2) 'патомнасць, нашчадкі'; слова *земля* выяўляе такія значэнні: 1) 'планета, зямны свет', 2) 'грунт, глеба', 3) 'краіна, тэрыторыя', 4) 'Ізраіль, зямля іудзеяў'. Таму лексемы прыводзіліся толькі ў адным (як правіла, асноўным) сваім значэнні, выключэнне рабілася толькі для значна адлеглых значэнняў, якія далёка разышліся паміж сабой. Гэта дазваляе бачыць у падобных выпадках аманімію, а не шматзначнасць.

У Цяпінскага зафіксавана 760 назоўнікаў, 281 прыметнік, 819 дзеясловаў, да іх трэба дадаць і каля 50 прыслоўяў і звыш 100 службовых слоў. Усяго ж у перакладзе ўжыта больш за 2 тыс. слоў і яшчэ каля 50 новых слоў сустрэлася ў тэкście маргіналіі.

Свет, які ствараў Цяпінскі сваім перакладам, мала нагадвае Старажытную Іудзею. Хаця пераважная большасць імёнаў і тыпанамастыкону захоўваліся (але ў асноўным у царкоўнаславянскім абліччы) [1, с. 159—161], аднак астатнія сукупнасці лексікі выяўляюць выразную тэндэнцыю да змен. Перш за ўсё ён пазбягаў семітызмаў і лацінізмаў, прадстаўленых у евангельскім апавяданні (гэты пераклад і службу Цяпінскаму асноўным арыгіналам [1, с. 184—187]. Гэтыя неславянскія лексемы перакладчык вельмі часта замяняў славянскімі адпаведнікамі, пераважна паланізмамі [1, с. 156—159, 162—163, 171—172, 264—265].

Разам з тым Цяпінскі захоўваў у сваім перакладзе і пэўную біблейную стылістыку, у цэлым пазбягаючы лексікі, выразна звязанай сваім ужыткам і паходжаннем з сучасным для беларускіх чытачоў ладам жыцця. Да такой лексікі ў яго можна аднесці нямнога слоў: *зумно, жолнеръ, рота, справца, уфъ, чыинь* і інш. Але яна пранікла да Цяпінскага пад уплывам перакладу Буднага і іншых польскіх перакладаў. У сваім польскім перакладзе Бібліі 1572 г. Будны смела ўжываў дастаткова мадэрнізаваныя эквіваленты, шчыльна звязаныя з ладам жыцця XVI ст. Гэта перш за ўсё многія асабовыя назвы: *bankierz* 'мяняла, банкір', *ceklarz* 'служба, чыноўнік', *celnik* 'мытнік', *drab* 'конны воін', *hetman*,

mincarz ‘мянця’, *podczaszy*, *podkomorzy*, *rotmistrz*, *senator*, *spiegierz* ‘шпіён’, *sprawca*, *zobnierz*, — і назвы будынкаў ды звязаных з імі ўстановаў: *gumno*, *folwark* (для наймення поля ці пашы), *ratusz* (пра прэторыю — афіцыйную ўстанову рымскай улады ў заваяваных землях); нарэшце, назвы вайсковых адзінак *rota* [2, s. 395, 411]. Вельмі мадэрнізаванай выглядае ў Буднага і сфера найменняў мераў ды вагі, якая заўжды спецыфічная для той ці іншай культуры і з цяжкасцю падлягае адекватнай перадачы на іншую мову. Тут Будны смела ўводзіў сучасныя яму рэаліі: *baryla* ‘бочка’ (грэч. ‘ο κόρος), *funt* (грэч. ‘η λίτρα), *obrok* (грэч. ‘η χοιμή — мера вагі сухіх рэчываў), [2, s. 411—412]. Падобнага падыходу Цяпінскі ў цэлым не практыкаваў, бадай за выключэннем назваў грошай і відаў падаткаў ці плацяжоў, якія ў яго перакладзе дастаткова мадэрнізаваныя: *галеръ*, *грошъ*, *гроши*, *монета*, *пенязъ*, *статяръ*, *талантъ*, *цънишь*. Праўда, перадача падобных назваў заўжды складала праблему для перакладчыкаў Евангелля, якія звычайна вырашалі яе, звяртаючыся або да запазычанняў, або да ўласных найменняў эквівалентных рэалій са сваёй культуры і часу.

Да біблейных запазычанняў Цяпінскі звяртаўся рэдка — у яго прысутнічае самы мінімум экзатызмаў. Гэта добра бачна ў пэўных тэматычных групках (напрыклад, канкрэтнай лексікі). Так, у групе назваў жывёл і іх гуртаванняў з 29 да іх ліку могуць быць аднесены толькі 3 словы (*акрида*, *верблюдоь* і, магчыма, *саранча*); з 34 назваў раслін і іх формаў, частак або пладоў гэта толькі *кромъ*, *тминъ*, *фига*. Практычна ўсе з гэтых экзатызмаў — запазычаны, зробленыя, аднак, не самім Цяпінскім, а ўжо прысутныя на той час у старабеларускай мове.

Відавочна, што Цяпінскі пры перакладзе не рабіў акцэнта на рознасці культур, не імкнуўся яе падкрэсліць. Але ён, безумоўна, заўважаў гэты аспект, што бачна па яго згадках у маргіналіях пра яўрэйскія, сірыйскія ці грэчаскія словы (гл.: [1, с. 303, 306—312]). Тым не менш у сваёй працы беларускі перакладчык яўна зыходзіў з ідэі ўніверсальнасці розных культур (хаця няясна пакуль, інтуіцыйна ці асэнсавана). Заслуга Цяпінскага ў тым, што ён знайшоў магчымасці і сродкі выразіць гэта ў сваім перакладзе, перадаць паўднёвы свет старажытнай Палесціны, наблізіць яго да сваёй паўночнай старабеларускай сучаснасці.

Літаратура

1. Клімаў, І. П. Евангелле ў перакладзе Васіля Цяпінскага / І. П. Клімаў. — Мінск, 2012.
2. Moszyński, L. Zur Sprache der Bibeltübersetzung Szymon Budnys von 1572 / L. Moszyński // Budny S. Biblia, to jest Księgi Starego i Nowego Przymierza. Nieśwież, Zaslav, 1571—1572 / hrsg. H. Rothe, F. Scholz — Padeborn; München; Wien; Zürich, 1994. — Bd. 2. — S. 354—415. (Biblia Slavica. — Ser. 2. — Vol. 3).
3. Poniatowski, Z. Nowy Testament w świetle statystyki językowej / Z. Poniatowski. — Wrocław, Warszawa; Kraków, Gdańsk, 1971.

Артыкул паступіў у рэдакцыю 20.02.2013